

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE TANRI TASAVVURU
(DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ)

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Hazırlayan
Şeyma BARDA

DENİZLİ, 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ORTAÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNDE TANRI TASAVVURU
(DENİZLİ İLİ ÖRNEĞİ)

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Şeyma BARDA

Proje Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Enstitü Anabilim Dalı:

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Manevi Destek ve Rehberlik Tezsiz Yüksek Lisans Programı

Şeyma BARDA tarafından hazırlanan “Ortaöğretim Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup 24.01.2024 tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman
Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nuntarih ve sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Şeyma BARDA

ÖN SÖZ

İnsanlık tarihinin en önemli konularından birisi kutsal bir varlığa inanç olmuştur. Bu inanç farklı kültürlerde, toplumlarda ve bireylerde çeşitli biçimlerde kendini göstermektedir. Bu inancın çeşitli forumlar altında şekillenmesinin en önemli nedenlerinden birini bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemi ile doğrudan ilişkilmesi oluşturmaktadır. Özellikle çocukluk ve ergenlik döneminde yaşanan tecrübeler, edinilen deneyimler sonraki dönemlerde de nasıl bir tanrıya inanılacağı konusunda bireyin zihin dünyasında büyük bir etkiye sahiptir. Bu bağlamda çalışmada bireyin kimlik arayışıyla birlikte zihinsel, duygusal ve sosyal birçok değişikliğe tanıklık ettiği kritik bir evre olarak bilinen ergenlik döneminin Tanrı tasavvuru veya algısı üzerindeki etkisi ele alınıp değerlendirilmiştir. Çalışma konusunun belirlenmesi ve yürütülmesinde emeği geçen, bilgi, tecrübe ve anlayışı ile her soruma sabırla cevap veren danışman hocam Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK'e tüm katkılarından dolayı teşekkür ederim.

Şeyma BARDA

Denizli – 2024

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Ortaöğretim Öğrencilerinde Tanrı Tasavvuru (Denizli İli Örneği)	
Projeyi Hazırlayan: Şeyma BARDA	Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Kabul Tarihi: 31.01.2024	Sayfa Sayısı: 8+ 20
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Kutsal bir varlığa inanan bireyler aile, eğitim, çevre gibi faktörlerin etkisiyle zihinlerinde bir Tanrı algısı oluşturmakta ve ona inanmaktadır. Birçok kimse inandıkları bu varlığın affedici ve merhametli olma niteliğini öne çıkarırken birçoğu da daha çok onun cezalandırıcı yönünü ön plana çıkarmaktadır. Tanrı'yı bu şekilde nitelemenin temelinde niteleyen kişinin psikolojik ve sosyolojik durumu, çevre, eğitim, gelişim dönemleri gibi pek çok etken yatmaktadır. Birey yaşamı boyunca çocukluk döneminden yaşlılık dönemine kadar farklı gelişim dönemlerinde farklı Tanrı algısına sahip olabilmekte ve bireyin hem dini davranışları hem de sosyal ve bireysel hayatı bu algıdan doğrudan etkilenmektedir. Özellikle bireyin soyut düşünme becerisini kazanmaya başlamasıyla birlikte bu algıda önemli değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişikliğin en önemli unsurlardan birisi içerisinde yaşanılan dönemin etkisidir. Bu bağlamda ergenlik dönemi de bireyin kimlik arayışında olup kişiliğini yeniden oluşturduğu bir süreçtir. Bu süreçte bireyler o zamana kadar sahip oldukları pek çok düşünce, değer ya da otoriteyle çatışmaya girmekte ve bu çatışmadan en çok etkilenen konulardan biri de bireyin dini inancı ve Tanrı algısı olmaktadır. Ergenlik sürecinde olan bireylerin bu dönemde Tanrı tasavvuruyla ilgili yaşadıkları sorgulamalar, kendi kimliklerini bulmalarına ve toplumlarına daha derinlemesine bağlanmalarına katkı sağlar. Bu çalışma, ergenlik sürecindeki ortaöğretim öğrencilerinin nasıl bir Tanrı algısına sahip olduklarını fark etmek ve bu sürecin genç bireyler üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmak amacıyla yapılmaktadır.</p>	
Anahtar kelimeler: Tasavvur, Tanrı Tasavvuru, Tanrı Algısı, Ergenlik Dönemi	

Title of the Project: Imagination Of God in Secondary School Students (Denizli Province Example)	
Author: Şeyma BARDA	Supervisor: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Date: 31.01.2024	Nu. of pages: 8 + 20
Department: Philosophy and Religious Studies	Subfield: Spiritual Support and Guidance
<p>Individuals who believe in a sacred being create a perception of God in their minds under the influence of factors such as family, education and environment and believe in it. While many people emphasize the forgiving and merciful nature of this being they believe in, many others emphasize its punitive aspect. The basis for describing God in this way lies in many factors such as the psychological and sociological state of the person who describes Him, the environment, education, and developmental periods. An individual may have a different perception of God in different developmental periods throughout his life, from childhood to old age, and both the individual's religious behavior and social and individual life are directly affected by this perception. Significant changes occur in this perception, especially as the individual begins to acquire abstract thinking skills. One of the most important factors of this change is the effect of the period in which we live. In this context, adolescence is a process in which the individual searches for identity and re-establishes his personality. In this process, individuals come into conflict with many of the thoughts, values or authorities they have had until then, and one of the issues most affected by this conflict is the individual's religious belief and perception of God. The questions that individuals experience during adolescence regarding their vision of God contribute to them finding their own identities and connecting more deeply to their society. This study is carried out to realize what kind of perception of God secondary school students have during adolescence and to try to understand the effects of this process on young individuals.</p>	
Keywords: Conception, Conception of God, Perception of God, Adolescence	

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET.....	iii
ABSTRACT.....	iv
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
II. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları.....	3
BİRİNCİ BÖLÜM	
<i>KAVRAMSAL ÇERÇEVE</i>	
1.1. Tanrı.....	4
1.2. Tanrı Tasavvuru.....	4
1.3. Dini Gelişim Dönemleri ve Özellikleri.....	5
1.4. Ergenlik Dönemi ve Özellikleri.....	6
İKİNCİ BÖLÜM	
<i>BULGULAR</i>	
2.1. Verilerin toplanması.....	8
2.2. Bulgular.....	8
SONUÇ.....	19
KAYNAKÇA.....	20

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

bk.	: bakınız
bs.	: baskı, basım
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
s.	: Sayfa, Sayı
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Tanrı kavramı, semavi ve beşerî her türlü dini inanç ve felsefenin en önemli kavramı olarak karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze her toplumda insanların kendinden üstün mutlak bir güç arayışında olduğu ve bu güce inanma, sığınma gibi ihtiyaçlarının var olduğu görülmektedir. Din psikolojisi literatüründe insanın dış müdahale ve telkinden bağımsız olarak fitraten inanma kabiliyetiyle dünyaya geldiği savunulan bir görüştür.¹ Bir Tanrı'ya inanma duygusunun doğuştan mı sonradan mı olduğundan ziyade, insanın neye ve nasıl inanacağı konusunun daha önem kazandığı söylenebilir.² Zira bir Tanrı'nın var olduğuna inanmak o Tanrı'nın mahiyeti konusunda yeni bir probleme neden olmakta ve bireyin dini ve sosyal yaşantısını doğrudan etkilemektedir. Tanrı'nın varlığına inanan bireylerin tüm ruhsal yaşantılarını bu inanç üzerinden oluşturduğu düşünüldüğünde, inandıkları Tanrı'nın mahiyeti daha önemli hale gelmektedir.

Bireylerin inandıkları Tanrı'nın mahiyeti ya da Tanrı tasavvurları eğitim, aile, çevre, bireyin gelişimi gibi pek çok etkene bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Sülf, Tanrı tasavvurunun oluşmasına etki eden faktörleri şu altı grupta toplamıştır:

- a. Ebeveynle kurulan ilişkiler,
- b. Önemli kişi ve gruplarla etkileşim,
- c. Benlik saygısına yönelik duygular,
- d. Tanrı hakkındaki öğretim ve Tanrı-insan ilişkisi,
- e. Dini ibadet, dua ve dini konularla ilgili tartışmalar,
- f. Kişinin Tanrı'yla ilişkisinde yaşadığı bireysel tecrübeler.³

Özellikle bireyin gelişim dönemleri dikkate alındığında çocukluk, ergenlik, yaşlılık gibi farklı dönemlerde farklı Tanrı algılarına sahip olduğu görülmekte ve dini yaşantı ve tecrübelerinin bu algı doğrultusunda oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Antoine Vergote, üç yaşından itibaren çocuğun dini nitelikte bir korku ve saygıyla kutsal olan şeye ilgi gösterdiğini belirtmektedir. Hatta bu korku ve saygı ile beraber bu dönemde çocuğun oluşturduğu Allah imajının ebeveynin arkasında akseden bir imaj olduğunu vurgulamaktadır. Bu bakımdan çocuğun din duygusunun derin olarak belirlenmesinde

¹ Celal Çayır, "Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2013), 28.

² Çayır, "Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma", 26.

³ Çayır, "Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma", 29.

hareket ve davranışlarıyla örnek olan ebeveynin en önemli etken olduğu belirtilmektedir. Vergote'a göre 6 yaşında çocuk, Allah'ı bütün evrendeki yaratıkların yaratıcısı olarak tasarlar. Daha da fazla olarak, dünya evrensel dramatik bir anlam kazanır; çocuk, Allah'ı, düşmanı olarak şeytanla savaşan, iyilik gücü olarak tasavvur eder.⁴

Soyut düşünme becerisinin kazanılmasıyla ve varoluştan kaynaklanan soruların artmasıyla birlikte özellikle ergenlik döneminde bu dini yaşantı ve algıda önemli değişiklikler görülmektedir. Ergenlik dönemi bireylerin dünya görüşlerini oluşturdukları ve kendi kimliklerini keşfettikleri bir evredir. Bu dönemde, bireylerin zihin dünyasında oluşan evrenin varoluşu insanın varlık sebebi gibi önemli sorular arasında nasıl bir Tanrı'ya inanılacağı konusu da tartışılan önemli bir konudur. İnsanlık tarihi boyunca tartışılan bu konu ortaöğretim öğrencileri için hem düşünce dünyalarını genişletme hem de kendi inanç sistemlerini anlama açısından önemli bir role sahiptir. Ergenlik döneminde Tanrı tasavvuru, genç zihinlerin karmaşık bir dünya karşısındaki duruşlarını belirlerken, etik değerleri, ahlaki sorumlulukları ve hayatın anlamını anlamalarına da yardımcı olabilir. Bu noktada, Tanrı tasavvurunun bireyin dünya görüşünü nasıl etkilediğini anlamak, gençlerin kendi değerlerini ve inançlarını şekillendirmelerine yardımcı olabilir.

Ergenlik döneminde olan ortaöğretim öğrencilerinin bu dönemde Tanrı tasavvuruyla ilgili yaşadıkları sorgulamalar, kendi kimliklerini bulmalarına ve toplumlarına daha derinlemesine bağlanmalarına olanak tanır. Bu çalışmada da amaç, ortaöğretim öğrencilerinin tanrı tasavvuruyla ilgili yaşadıkları süreci ve bu sürecin genç bireyler üzerindeki etkilerini anlamaya çalışmaktır.

II. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Çalışmanın amacı doğrultusunda yarı yapılandırılmış 4'lü Likert ölçek şeklinde hazırlanan anket oluşturulmuştur. Likert tipi ölçek, adını Amerikalı sosyal bilimci Rensis Likert'ten alır. Rensis Likert, ölçeği katılımcıların görüşlerini belirli bir konuda derecelendirme olanağı tanıyan bir anket türü olarak tanımlamıştır. Likert ölçeği çok sayıda ifade seçimi ile başlamaktadır. İfadeler belirlenirken, tutumu ölçülmek istenilen grup üyeleri ile serbest görüşmeler yapılmasında fayda vardır. Böylece hem tutum boyutları belli olur hem de hissedildiği biçimlerde ifade edilebilme kolaylaşır.⁵ Likert

⁴ Antoine Vergote, "Çocuklukta Din", çev. Erdoğan Fırat, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII (1978), 315.

⁵ Vural Hoşgörür, "Bogardus, Gutman ve Likert Ölçekleri", *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/1 (1997), 354.

ölçeklerde olumlu yani istenen ve olumsuz yani istenmeyen olmak üzere iki çeşit ifade kullanılmaktadır. Bu çalışmada kullanılan ifadeler olumlu yani istenen şeklindedir. İfadelere verilen cevaplar Kesinlikle Katılıyorum, Katılıyorum, Kararsızım, Katılmıyorum şeklinde sıralamalı olarak oluşturulmuştur. 4'lü ölçekte olumlu ifadeler için puanlama değeri;

Kesinlikle katılıyorum -4

Katılıyorum -3

Kararsızım -2

Katılmıyorum -1 şeklindedir.

Tutumu etkileyen değişkenler ise cinsiyet, yaş, dini eğitimin kaynağı ve okul türü olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın sınırlılığını örneklem grubunun sadece Denizli ilinde belirli okul ve kademelerde okuyan öğrencilerden meydana gelmesi oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM **KAVRAMSAL ÇERÇEVE**

Bu bölümde araştırmaya konu olan kavramlar hakkında kısa bir bilgi verilecektir. Bu kavramların tanımlanması, araştırmada elde edilen bulguları anlama ve yorumlama açısından önem taşımaktadır. Araştırmanın kapsamını ortaöğretim öğrencilerinde tanrı tasavvuru oluşturmaktadır. Bu bağlamda Tanrı, Tanrı Tasavvuru kavramı ve ortaöğretim öğrencilerinin bulunduğu ergenlik dönemi kavramları bu araştırmanın kavramsal çerçevesini oluşturmaktadır.

1.1.Tanrı

Din olgusunun kutsal kavramı dışında ilintilendirildiği ve din etrafındaki tartışmaların odaklandığı “Tanrı” kavramı, tarihsel süreç içerisinde sosyal değişmelere de paralel olarak özel ve ayrıcalıklı bir konu olmuştur.⁶ Tanrı terim olarak evrendeki her şeyi yaratan, yöneten ve koruyan doğüstü varlık anlamına gelmektedir. Bu anlamıyla daha çok tek tanrılı dinler tarafından kullanılmaktadır. Tanrı kavramının kökeni ve tarihçesi oldukça karmaşık ve çeşitlidir. Farklı din, kültür ve zaman dilimlerinde Tanrı yerine pek çok kavram kullanılmaktadır. Tanrı birçok isim ve sıfatla tanımlanmaya çalışılsa da en genel ifade ile kâinatta bulunan her şeyi yaratan, koruyan, tek ve yüce varlık olarak betimlenmekle birlikte, Yaradan, Allah, Rab, Hüdâ, Mâlik, Hû, Oğan olarak tarif edilmektedir.⁷ Tanrı kavramı bireyin inandığı din ile doğrudan ilişkilidir. Genel olarak Tanrı kavramıyla kastedilen; kâinatı yaratan, kudretli, alim, ruhani ve kutsal yüce bir varlıktır. Tanrı'nın gerçek mahiyetinin kavranmasının imkânsız olduğu düşünülmektedir. Çünkü sonlu bir varlığın, gözle görünmeyen, elle tutulmayan, sonsuz olan ve hiçbir şeye benzemeyen bir Yüce Varlık'ı kavraması mümkün gözükmemektedir. Dolayısıyla, Tanrı hakkında yazılan, söylenen, düşünülen ve tasavvur edilen her şey O'nu tam anlamıyla yansıtmayacaktır.⁸

⁶ Mustafa Tekin, “Tanrı Kavramı Ve Toplumsal İzdüşümü”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10 (2003), 1.

⁷ Süreyya Yıldırım, *13-18 Yaşlar Arası Meslek Liseli Ergenlerde Tanrı Algısı Üzerine Bir Araştırma* (Isparta: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018), 30.

⁸ Murat Yıldız, *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi* (İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007), 7.

1.2.Tanrı Tasavvuru/Algısı

Kişinin dış dünyadaki soyut/somut nesnelere ilişkin olarak aldığı duymusal bilgi, algılamadır.⁹ Algı bireyin dış dünyadan gelen bilgileri duyular aracılığıyla fark etmesi, anlamlandırması ve yorumlaması sürecidir. Bireyin duyuları aracılığıyla çevresel uyaranlardan anlam çıkarma sürecini içermektedir.

Tasavvur kelimesi Büyük Türkçe Sözlükte “göz önüne getirme, hayal etme, zihinde canlandırma; tasarım” şeklinde geçmektedir.¹⁰ Tasavvur kavramı, bireyin algısını yansıtmaktadır. Bireyin zihninde oluşan şekil ve imge tasavvur kavramının kapsamında yer almaktadır. Tasavvur kavramı bireysel bir süreçtir. Bireyin tecrübesi, inancı, duygu ve düşünceleri, eğitimi bu süreci etkilemektedir. Bireyin deneyimleri ve duyuları ile elde ettikleri sonucu ortaya çıkan veriler olarak bakıldığında tasavvur; algı kavramıyla aynı anlama gelmektedir. Tanrı tasavvuru aynı zamanda Tanrı algısını yansıtmaktadır. Tanrı tasavvuru; bireyin zihninde algıladığı Tanrı, Tanrı düşünüldüğünde zihinde ortaya çıkan imgedir. Tanrı tasavvuru kişinin bekleliğinden itibaren gelişimi, yaşantısı ve çevresine göre Tanrı’yı zihninde canlandırması ve anlamlandırmasıdır.¹¹

1.3. Dini Gelişim Dönemleri ve Özellikleri

Din duygusu, yüce ve aşkın duygular arasında yer alan fitrî bir duygudur. Yani bütün insanlarda ortak ve genel olarak, yaratılıştan vardır.¹² Bireyin dini gelişimi diğer gelişim alanları gibi genellikle yaşam boyu devam eden bir süreçtir. Bu bağlamda bireyin Tanrı algısı da bebeklik evresiyle başlayıp yetişkinliğe kadar gelişim göstermektedir. James Fowler’ın “Dini Gelişim Teorisi” gibi yaklaşımlar bireyin dini inançları ve değerleri konusunda gelişim evrelerinde değişiklikler meydana geldiğini savunmakta ve bu evreleri anlamaya yönelik çerçeve sunmaktadır. Özellikle Batı kaynaklı araştırmaların bir kısmı erken dönemlerden itibaren gelişen dinî duygunun varlığını büyük oranda kabul eder. Bu anlamda bilişsel, sosyal ve ahlaki gelişimde olduğu gibi dinî gelişimde de her yaş döneminin kendisine has özellikleri vardır ve din eğitimi bu özellikler göz önünde bulundurulur. Bu alanda yapılan ilk çalışmalar büyük ölçüde S. Freud, J. Piaget, E.

⁹ Yıldırım, *13-18 Yaşlar Arası Meslek Liseli Ergenlerde Tanrı Algısı Üzerine Bir Araştırma*, 30.

¹⁰ Yıldırım, *13-18 Yaşlar Arası Meslek Liseli Ergenlerde Tanrı Algısı Üzerine Bir Araştırma*, 31.

¹¹ Melike Oktay, *Üniversite Gençliğinde Tanrı Tasavvurları ile Kişilik Özellikleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2021), 25.

¹² Eyüp Şimşek, “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 207.

Erikson ve L. Kohlberg gibi düşünürlerin geliştirdikleri bilişsel, sosyal ve ahlaki gelişim teorilerinin yanı sıra kişilik gelişimi ile ilgili çalışmalardan da etkilenmiştir.¹³

Dini gelişim aşamalarından ilki 0-2 yaş arası bebeklik dönemidir. Piaget'ye göre birey her dönemde bir arayış içindedir. Bu dönemdeki bebek korunma arayışındadır. Bu dönemde bebek nesnenin sürekliliği ilkesini edinmektedir. Bu bağlamda bir nesnenin görünmeden de var olabileceğini öğrenmekte ve görünmeyen ancak var olan bir yaratıcı imgesi ile tanışmaktadır. Bu bağlamda bebeklik evresi sonsuz bir yaratıcı inancı oluşmasında en önemli evre olarak görülmektedir.

Piaget'ye göre; iki yaşında dil gelişimi ile başlayan yedi yaşındaki somut işlemler dönemine kadar devam eden temsil arayışının olduğu dönem dini gelişim dönemlerinin ikinci evresidir. Çevresini bilinçli ya da bilinçsiz olarak taklit ettiği bu dönemde çocuk dini davranışları da taklit ederek yaşantı oluşturmaktadır. Henüz tenkit ve şüphe gibi yetileri gelişmediğinden söylenene kolayca inanma eğilimindedir. Sorduğu dini motifli sorulara aldığı cevapları şüphesiz olarak kabul etmekte ve bu doğrultuda inanç geliştirmektedir. Bu evrede çocuk zihninde kabul ettiği yaratıcıyı sembollerle ifade etme eğilimindedir. İlk olarak yaratıcıyı ebeveyni ile sembolleştirirken beş yaşından sonra şuurlu şekilde yaratıcıyı ebeveynden ayırmaya başlamaktadır. Bu dönemde çocuk yaratıcıyı bir kral, beyaz sakallı bir bilge, bulutların üstünde bir varlık olarak sembolleştirmekte ve Tanrı algısı bu semboller üzerinden oluşmaktadır.

Son çocukluk evresi olan 7-12 yaş arasındaki dönem dini inancın uyandığı ve geliştiği bir dönemdir. Dini kavramların da anlaşılmasıyla birlikte daha gerçekçi bir din ve Tanrı algısı oluşmaktadır. Bu evrede Tanrı kavramını insana ya da başka çizgilere benzeterek sembolleştirme ve somutlaştırma eğilimi yerini soyut düşünmeye bırakmakta ve Tanrı imgesi daha soyut ve esnek bir hale gelmektedir.

1.4.Ergenlik Dönemi ve Özellikleri

Ergenlik, bireyin gelişim süreci içerisinde çocukluk döneminin bitişiyile beraber sözü edilen dönemin başlangıcından, fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşıncaya kadar geçen bir gelişim dönemidir.¹⁴ Çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemi olarak bilinen ve genellikle 10 ila 19 yaşları arasında gerçekleşen bir yaşam evresi olduğu genel kabul

¹³ Cemil Oruç, "Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi", *Turkish Studies* 8/8 (2013), 973.

¹⁴ Mustafa Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi Ve Genel Özellikleri", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (2004), 233.

gören bu dönemin yaş açısından ne zaman başlayıp ne zaman bittiği konusunda net bir görüş yoktur.

Ergenlik dönemi genel olarak duygusal hassasiyetin yoğun olduğu bir dönem olduğundan bunalım dönemi olarak kabul edilir. Zira bu dönem; bireyin o döneme kadar edindiği her türlü otoriteyle çatışmaya girdiği, biyolojik-psikolojik ve sosyal değişimlerin çok hızlı yaşandığı sorunlu bir dönemdir. Erikson bu dönemi psikososyal gelişim kuramında, kimlik kazanmaya karşı rol karışıklığı olarak ifade etmektedir. Bu dönemde bireyin amacı bu çatışma ve sorunlara karşı uygun cevaplar bularak sağlıklı bir kimlik oluşturmaktır.

Ergenlik döneminde bireyin değişim gösterdiği konulardan biri de ahlaki özellikleridir. Bireyin, kişisel bir değer sisteminin varlığını farkına vardığı dönem ergenlik dönemidir. Çünkü, ergen tarafından bu dönemdeki birçok değişken, ahlâkın seviyeli bir şekilde benimsenip benimsenmeyeceğini veya değer yargılarının, toplumda mevcut olan otoriteye bağlı kalınarak, geleneksel tarzda şekillenip şekillenmeyeceğini belirler. Bu bağlamda döneme ilişkin özel ahlâk kurallarının yerini daha ziyade genel ve dinsel ahlâk kuralları alır.¹⁵

Ergenlik döneminde ahlaki gelişim konusunda daha çok kural, ceza, hak ve adalet gibi olgular sorgulanmakta ve vicdan kavramı ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda ergenlik döneminde ahlaki gelişim aynı zamanda dini gelişimi de beraberinde getirmektedir. Ergenlik döneminde her türlü otoriteyle çatışmaya giren birey, sorguladığı dini otorite ya da kurallarla da benzer çatışmaları yaşamaktadır. Bu konuda en çok sorgulanan kavramlar din, Tanrı ve Tanrı'nın mahiyeti kavramlarıdır. Ergenlik dönemindeki bireyler din bağlamında kural, hesap, ceza gibi kavramları sorgularken Tanrı ve Tanrı'nın mahiyeti bağlamında Tanrı'nın varlığını ve birliğini, merhametini, adaletini, yasalarını ve cezalarını sorgulamaktadır. Bu dönemde birey dini sorgu ve şuurun gelişmesiyle birlikte tam olarak soyut bir Tanrı algısına sahip olmakta, inandığı Tanrı'nın özelliklerini sorgulamaktadır. Piaget'ye göre soyut işlemler döneminde olan birey soyut düşünme yetisinin artışıyla birlikte bu dönemde tamamen sembollerden uzak ruhani bir Tanrı imgesi edinmekte, Tanrı'nın izin verdiği meydana getirdiği yasalar üzerine düşünmekte ve buna göre bir Tanrı algısı oluşturmaktadır.

¹⁵ Koç, "Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi Ve Genel Özellikleri", 236.

İKİNCİ BÖLÜM VERİLERİN TOPLANMASI VE BULGULAR

Bu bölümde demografik değişkenlerle birlikte katılımcı bilgilerine ve katılımcıların yarı yapılandırılmış 4'lü Likert ölçeğiyle hazırlanan ankette verdiği yanıtlara sırasıyla yer verilmektedir.

3.1. Verilerin Toplanması

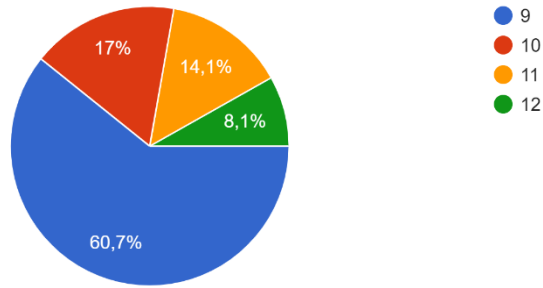
Örnekleme dahil edilen öğrenciler; Denizli ilinde yer alan Pınar Baha Abaloğlu Anadolu Lisesi, İbrahim Cinkaya Sosyal Bilimler Lisesi, Yaşar Kımıl Fen Lisesi, Nevzat Karalp Anadolu Lisesi'nde öğrenim gören 135 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırma başlangıcında öğrencilere araştırma amacı açıklanmış ve araştırmaya katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğu belirtilmiştir. Veri toplama araçları, gönüllülük esasına göre ders saati içinde uygulanmıştır.

Bu çalışmada demografik değişkenleri; sınıf, cinsiyet, okul türü ve din eğitiminin kaynağı oluşturmaktadır.

2.2. Bulgular

2.2.1. Kaçınıcı sınıfa gidiyorsun?

Kaçınıcı sınıfa gidiyorsun
135 yanıt

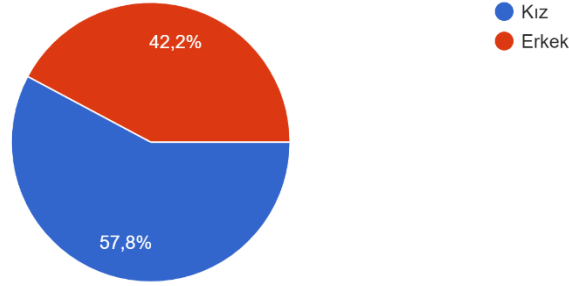

Tablodan anlaşıldığı üzere katılımcıların; %60,7'si 9.sınıf, %17 si 10. Sınıf, %14,1 i 11.sınıf, %8,1'i 12. Sınıf düzeyindeki öğrencilerden oluşmaktadır. Çalışmaya katılan 82

katılımcı 9.sınıf, 23 katılımcı 10. Sınıf, 19 katılımcı 11.sınıf, 11 katılımcı 12. Sınıf seçeneğini işaretlemiştir.

2.2.2. Cinsiyetin nedir?

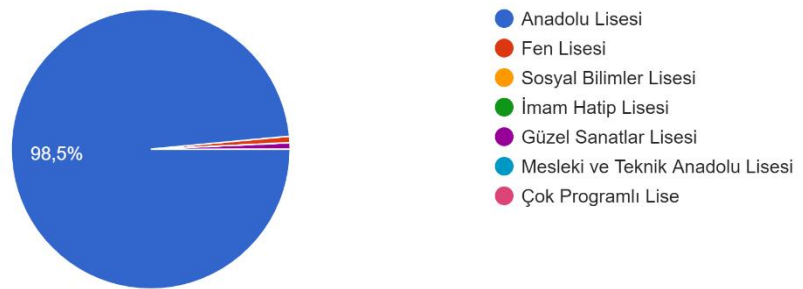
Cinsiyetin
135 yanıt

Katılımcıların %57'si kız, yüzde 42,2'si erkek olduğunu belirtmiştir. Bu verilere göre 135 katılımcıdan 78'i kız, 57'si erkektir.

2.2.3. Hangi tür lisede öğrenim görmektesin?

Hangi tür lisede öğrenim görmektesin?
135 yanıt

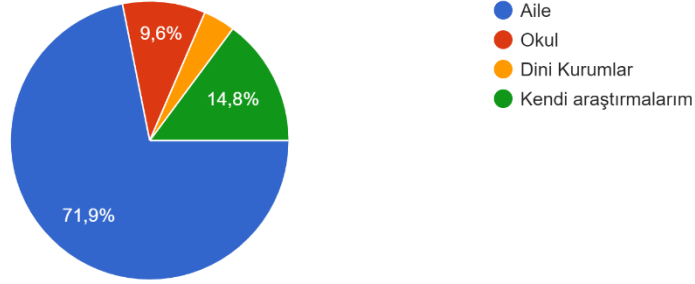

Katılımcıların %98,5'i Anadolu Lisesi, %0,7 si Fen Lisesi, % 0,7 si ise Güzel Sanatlar Lisesi seçeneğini işaretleyerek katılım göstermiştir. Buna göre toplam 135 öğrenciden 133'ü Anadolu Lisesi, 1 öğrenci Fen Lisesi, 1 öğrenci de Güzel Sanatlar Lisesi'nde öğrenim gördüğünü belirtmiştir.

2.2.4. Sahip olduğun dini eğitimin(inancın) kaynağı nedir?

Sahip olduğun dini eğitimin(inancın) kaynağı nedir?

135 yanıt

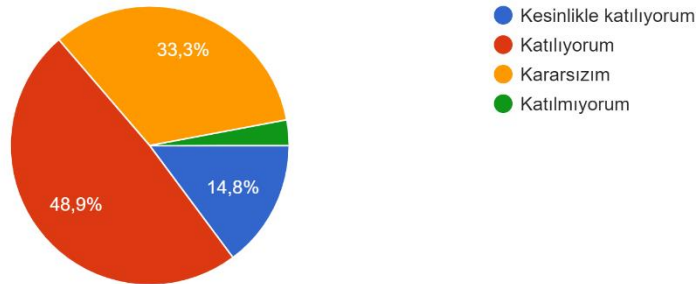

Elde edilen verilere göre katılımcıların %71,9'u dini eğitimin kaynağı olarak aile seçeneğini işaretlerken %14,8'i kendi araştırmalarım seçeneğini işaretlemiştir. %9,6'sı okul, %3,7'si ise dini kurumlardan eğitim aldığını belirtmiştir. Bu verilere göre katılımcılardan 97 si sahip olduğu dini eğitim kaynağı olarak aileyi belirtmekte 20 katılımcı kendi araştırmalarını kaynak göstermektedir. Dini eğitimin kaynağı olarak okulu işaretleyen katılımcı sayısı 13, dini kurumları kaynak gösteren katılımcı sayısı ise 5'tir.

2.2.5. Tanrı'nın isim ve sıfatlarını (özelliklerini) yeterince biliyorum.

Tanrı'nın isim ve sıfatlarını (özelliklerini) yeterince biliyorum

135 yanıt

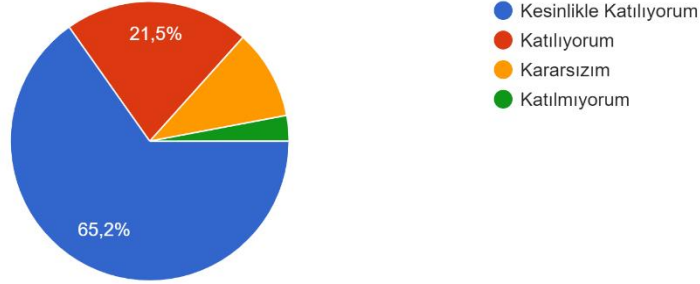

Tablodan anlaşıldığı gibi katılımcıların %48,9'u Tanrı'nın isim ve sıfatlarını yeterince bildiğini ifade ederken bu konuda kararsız olanların oranı %33,3'tür. Kesinlikle bildiğini ifade eden katılımcıların oranı %14,8, bu önermeye katılmayan katılımcıların oranı ise

%3'tür. Bu verilere göre toplam 135 katılımcıdan 20'si "Kesinlikle katılıyorum", 66'sı "Katılıyorum", 45'i "Kararsızım", 4'ü ise "Katılmıyorum" seçeneğini işaretlemiştir.

2.2.6. Tanrı'nın varlığına ve birliğine inanıyorum.

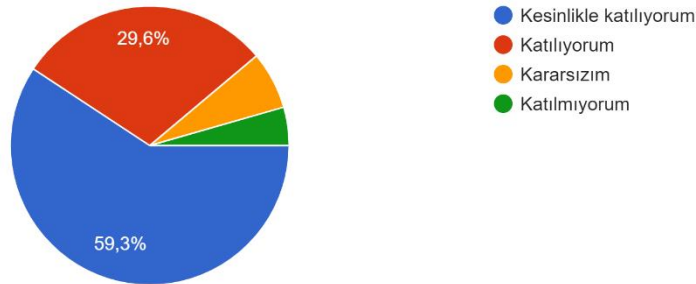
Tanrı'nın varlığına ve birliğine inanıyorum
135 yanıt

Elde edilen verilere göre %65,2'yi oluşturan 88 katılımcı bu önermeye kesinlikle katıldığını, %21,5'i oluşturan 29 katılımcı katıldığını, %10,4'ü oluşturan 14 katılımcı kararsız olduğunu, %3'ü oluşturan 4 katılımcı ise bu önermeye katılmadığını belirtmiştir. Elde edilen bu verilere göre Tanrı'nın varlığı ve birliği yani tevhid inancına sahip toplamda 127 öğrenci olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

2.2.7. Tanrı'nın daha çok affedici olduğunu düşünüyorum.

Tanrı'nın daha çok affedici olduğunu düşünüyorum
135 yanıt

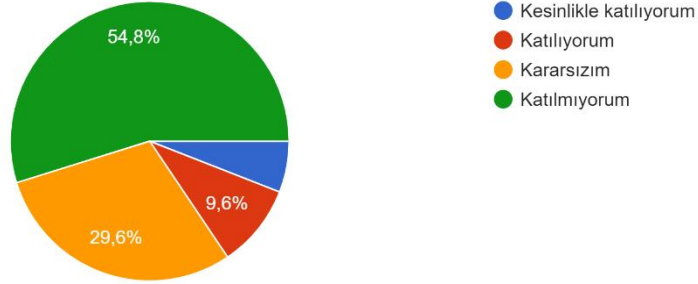

Katılımcıların %59,3'ü "Kesinlikle katılıyorum", %29,6'sı "Katılıyorum", %6,7'si "Kararsızım", %4,4'ü ise "Katılmıyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Elde edilen sonuçlara göre çalışmaya katılan öğrencilerden bu önermeye katılanların toplam sayısı

120 olup çalışmanın yapıldığı ergenlik dönemindeki bireyler arasında Tanrı'nın affedici olma özelliğinin öne çıktığı görülmüştür.

2.2.8. Tanrı'nın daha çok cezalandırıcı olduğunu düşünüyorum.

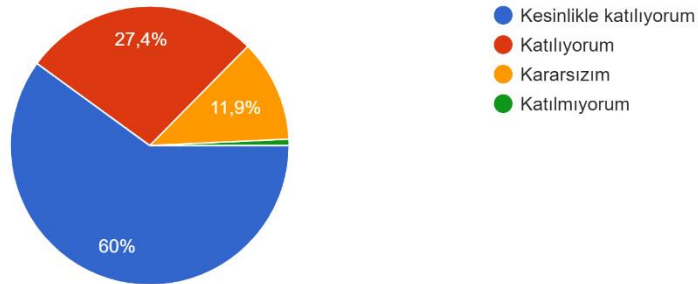
Tanrı'nın daha çok cezalandırıcı olduğunu düşünüyorum
135 yanıt

Katılımcıların %54,8'i "Katılmıyorum", %29,6'sı "Kararsızım" %9,6'sı "Katılıyorum", %5,9'u "Kesinlikle katılıyorum" seçeneğini işaretlemiştir.

2.2.9. Tanrı'ya karşı sevgi hissediyorum.

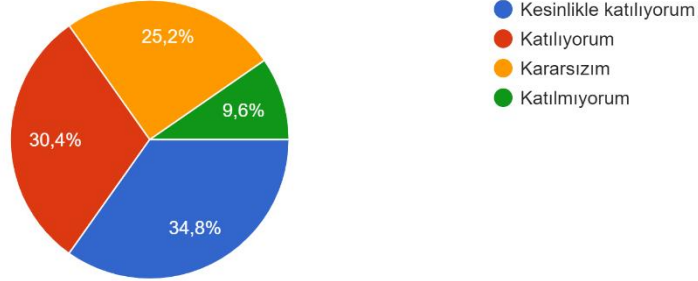
Tanrı'ya karşı sevgi hissediyorum
135 yanıt

Tanrı'ya karşı sevgi hissediyorum önermesine %60 "Kesinlikle katılıyorum", %27,4 "Katılıyorum" %11,9 "Kararsızım" %0,7 "Katılmıyorum" seçeneğini işaretlemiştir. Bu bağlamda çalışmaya katılan 135 öğrenciden 118'i Tanrı'ya karşı sevgi hissettiğini belirtmiştir.

2.2.10. Tanrı'dan korkuyorum.

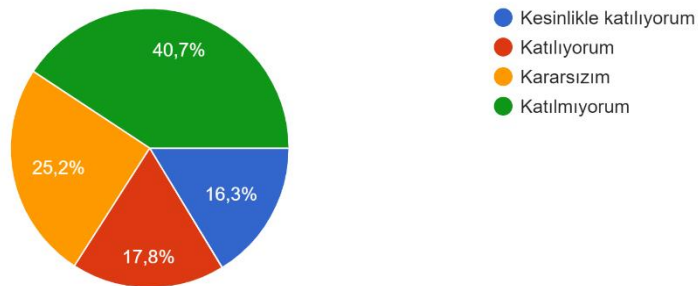
Tanrı'dan korkuyorum
135 yanıt

Tanrı'dan korkuyorum önermesine “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %34,8, “Katılıyorum” işaretleyenlerin oranı %30,4, “Kararsızım” işaretleyenlerin oranı %25,2, “Katılmıyorum” işaretleyenlerin oranı ise %9,6 dır. Bu verilere göre 47 öğrenci Tanrı'dan kesinlikle korktuğunu, 41 öğrenci Tanrı'dan korktuğunu, 34 öğrenci kararsız olduğunu, 13 öğrenci ise korkmadığını belirtmiştir. Bu verilere göre çalışmaya katılan 135 öğrenciden 88'inin Tanrı'ya karşı korku hissettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

2.2.11. Tanrı'nın iyi insanlara iyi, kötü insanlara kötü davrandığını düşünüyorum.

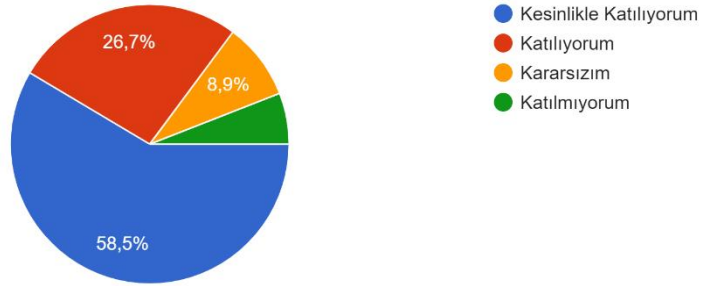
Tanrı'nın iyi insanlara iyi, kötü insanlara kötü davrandığını düşünüyorum
135 yanıt

Tanrının iyi insanlara iyi kötü insanlara kötü davrandığını düşünüyorum önermesine %40,7 katılmadığını belirtirken %25,2 kararsız olduğunu belirtmiştir. %17,8 “Katılıyorum” %16,3 ise “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretlemiştir.

2.2.12. Tanrı'nın adaletli olduğunu düşünüyorum.

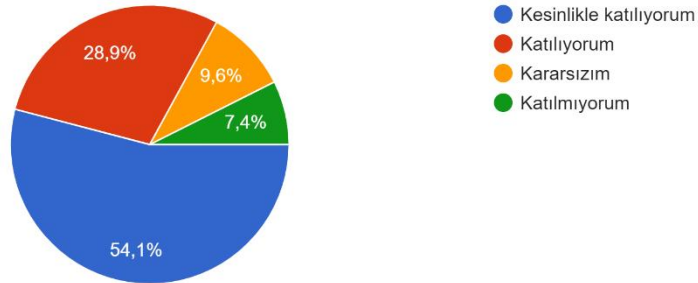
Tanrı'nın adaletli olduğunu düşünüyorum
135 yanıt

Tanrının adaletli olduğunu düşünüyorum önermesine “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretleyenler %58,5, “Katılıyorum” seçeneğini işaretleyenler %26,7, “Kararsızım” seçeneğini işaretleyenler %8,9, “Katılmıyorum” seçeneğini işaretleyenler ise %8 oranını oluşturmaktadır. Bu bağlamda genel anlamda Tanrı'nın adaletli olduğunu düşünen toplam öğrenci sayısı 115'tir.

2.2.13. Tanrı'nın beni neden yarattığını merak ediyorum.

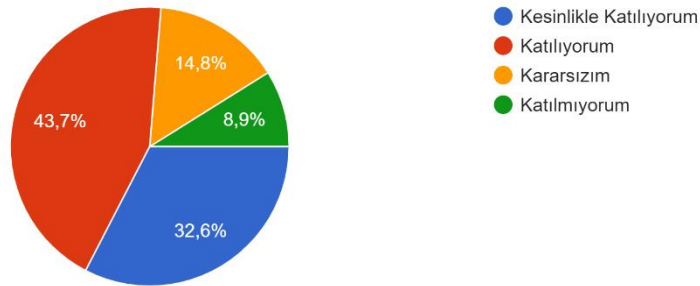
Tanrı'nın beni neden yarattığını merak ediyorum
135 yanıt

Tanrının beni neden yarattığını merak ediyorum önermesine %54,1 “Kesinlikle katılıyorum” %28,9 “Katılıyorum” %9,6 “Kararsızım” %7,4 ise “Katılmıyorum” seçeneğini işaretlemiştir. Bu bağlamda toplam 135 katılımcıdan 73’ü Tanrı’nın beni neden yarattığını merak ediyorum önermesine kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Katılıyorum seçeneğini işaretleyenlerin sayısı ise 39’dur.

2.2.14. Tanrı ile nasıl iletişim kuracağımı biliyorum.

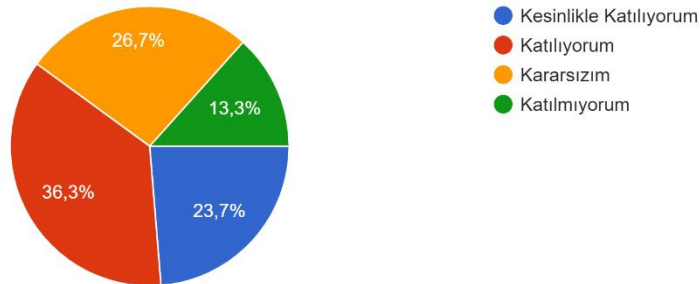
Tanrı ile nasıl iletişim kuracağımı biliyorum
135 yanıt

Tanrı ile nasıl iletişim kuracağımı biliyorum önermesine “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %32,6 “Katılıyorum” işaretleyenlerin oranı %43,7 “Kararsızım” seçeneğini işaretleyenlerin oranı %14,8 “Katılmıyorum” işaretleyenlerin oranı ise %8,9 dur. Buna göre Tanrı ile nasıl iletişim kuracağımı kesinlikle bildiğini ifade eden öğrenci sayısı 59, Tanrı ile iletişim kuracağımı bildiğini ifade eden öğrenci sayısı ise 44’tür. Toplamda 103 öğrenci Tanrı ile nasıl iletişim kuracağımı bildiğini belirtmektedir.

2.2.15. Tanrı'ya olan inancım günlük kararlarımı etkiliyor.

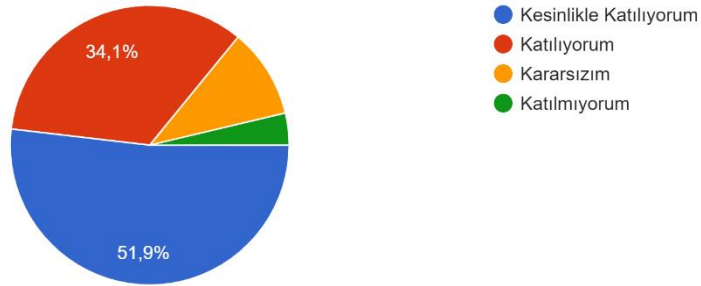
Tanrı'ya olan inancım günlük kararlarımı etkiliyor
135 yanıt

Tablo incelendiğinde %23,7 “Kesinlikle katılıyorum” %36,3 “Katılıyorum” %26,7 “Kararsızım” %13,3 ise “Katılmıyorum” seçeneğini işaretlemiştir. Bu bağlamda Tanrı’ya olan inancının günlük kararlarını kesinlikle etkilediğini belirten öğrenci sayısı 32, etkilediğini bildiren öğrenci sayısı 49, bu konuda kararsız olan öğrenci sayısı 36, Tanrı’ya olan inancının günlük kararlarını etkilemediğini belirten öğrenci sayısı ise 18’dir.

2.2.16. Tanrı'nın beni sevmesi benim için büyük önem taşıyor.

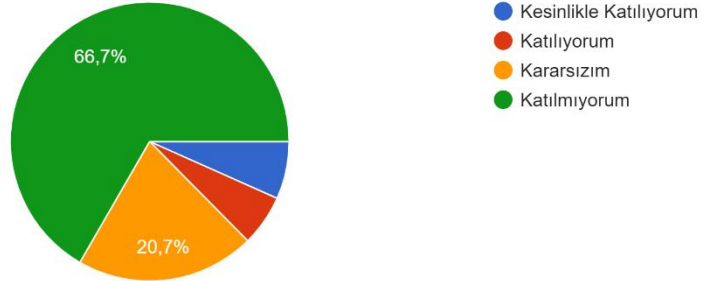
Tanrı'nın beni sevmesi benim için büyük önem taşıyor
135 yanıt

Tanrının beni sevmesi benim için büyük önem taşıyor önermesine kesinlikle katıldığını bildirenlerin oranı %51,9, katıldığını bildirenlerin oranı %34,1, kararsız olduğunu bildirenlerin oranı %10,4’tür. %3,7 ise bu önermeye katılmadığını bildirmiştir. Elde edilen verilere göre toplamda 116 öğrenci Tanrı’nın sevmesinin önem taşıdığını bildirmektedir. Ergenlik dönemindeki bireylerin Tanrı sevgisine önem atfetmesi üzerinde çalışılması ve düşünülmesi gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.2.17. Dualarım gerçekleşmediğinde Tanrı'ya olan inancım azalıyor.

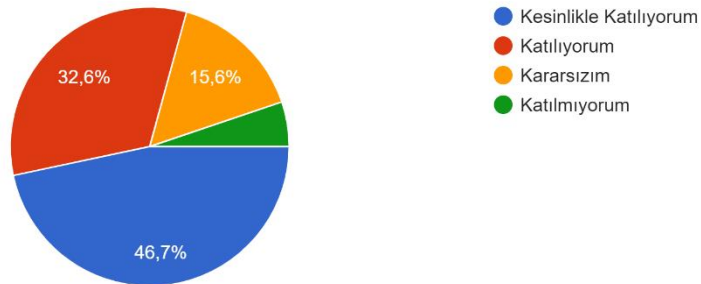
Dualarım gerçekleşmediğinde Tanrı'ya olan inancım azalıyor
135 yanıt

Dualarım gerçekleşmediğinde Tanrı'ya olan inancım azalıyor önermesinde “Kesinlikle katılıyorum” seçeneğini işaretleyen oranı %66,7’dir. %20,7 kararsız olduğunu %6,7 kesinlikle katıldığını, %5,9 ise katıldığını belirtmiştir. Bu sonuçlara göre çalışmaya katılan 135 öğrenciden 90’ı dualarının gerçekleşmediğinde Tanrı'ya olan inancının azalmadığını bildirmiştir. 28 öğrencinin ise kararsız olması önemli bir veri olarak görülmektedir. Ayrıca bu önermede ulaşılan sonuç; çalışmaya katılan öğrencilerden yarısından fazlasının Tanrı ile dualarının gerçekleşmesine yönelik pragmatist bir ilişki geliştirmedeği yönünde yorumlanabilmektedir.

2.2.18. Tanrı'nın evrende belirli bir planı olduğuna inanıyorum.

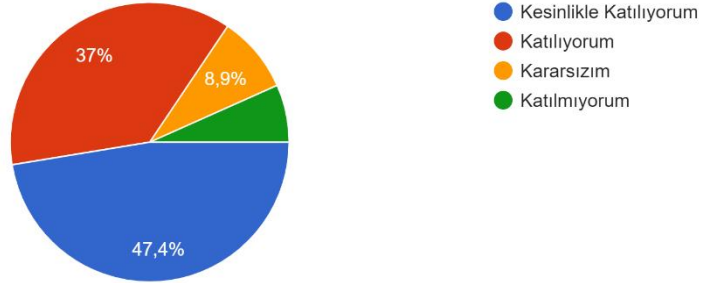
Tanrı'nın evrende belirli bir planı olduğuna inanıyorum
135 yanıt

Tanrı'nın evrende belirli bir planı olduğuna inanıyorum önermesinde; %46,7 “Kesinlikle katılıyorum”, %32,6 “Katılıyorum” %15,6 “Kararsızım” %5,2 “Katılmıyorum” seçeneğini işaretlemiştir. Bu verilere göre toplam 114 öğrencinin Tanrı'nın belirli bir planı olduğuna inandıkları sonucuna ulaşılmaktadır.

2.2.19. Tanrı'ya inanmak hayatıma anlam katıyor.

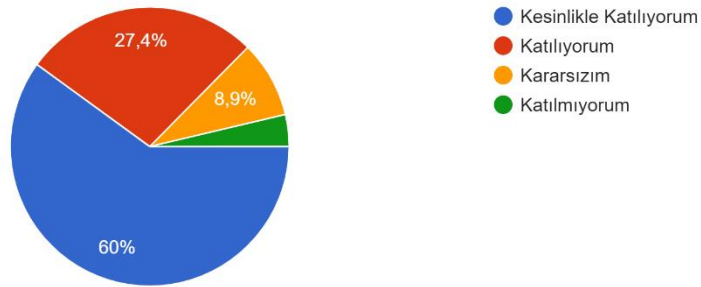
Tanrı'ya inanmak hayatıma anlam katıyor
135 yanıt

Tanrı'ya inanmak hayatıma anlam katıyor önermesine %47,4 oranıyla 64 öğrenci “Kesinlikle katılıyorum”, %37 oranıyla 50 öğrenci “Katılıyorum”, %8,9 oranıyla 12 öğrenci “Kararsızım”, %6,7 oranıyla 9 öğrenci “Katılmıyorum” seçeneğini işaretlemiştir. Bu bağlamda Tanrı'ya inanmanın hayatına anlam kattığını düşünen öğrencilerin toplam sayısı 114 olarak görünmektedir. Ergenlik döneminin bireyin anlam arayışında önemli bir dönem olduğu düşünüldüğünde elde edilen veri dikkate değer bulunmaktadır.

2.2.20. Tanrı'ya güveniyorum.

Tanrı'ya güveniyorum
135 yanıt

Tablodan anlaşıldığı üzere Tanrı'ya güveniyorum önermesinde “Kesinlikle katılıyorum” seçeneği %60, “Katılıyorum” %27,4, “Kararsızım” %8,9, “Kesinlikle katılmıyorum” %3,7 oranında işaretlenmiştir. Elde edilen verilere göre; 81 öğrenci Tanrı'ya kesinlikle güvendiğini, 37 öğrenci güvendiğini, 12 öğrenci kararsız olduğunu, 5 öğrenci ise katılmadığını belirtmiştir. Buna göre 118 öğrencinin Tanrı'ya karşı güven hissettiği sonucuna ulaşılmaktadır.

SONUÇ

Ergenler üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmanın amacı psikolojik ve fizyolojik değişim sürecinde olan bireylerin bu değişim sürecinde nasıl bir Tanrı algısına sahip olduğuna dair bilgi edinmektir. Toplam 135 katılımcıyla dijital ortamda yapılan anket ile gerçekleştirilen bu çalışmada katılımcıların çoğunluğu din eğitimlerinin kaynağı olarak aileyi göstermektedir. Çalışmada öne çıkan sonuçlardan bir diğeri; katılımcıların yüksek oranda tevhit inancına sahip olmalarıdır. Ayrıca çalışmaya katılan öğrencilerin daha merhametli ve affedici bir Tanrı algısına sahip oldukları, Tanrı'ya karşı sevgi ve güven hissettikleri aynı zamanda Tanrı'dan korktukları ve büyük oranda Tanrı'nın adaletli olduğunu düşündükleri sonucuna ulaşılmaktadır. Yine tablolardan yorumlandığı üzere çalışmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğunun neden yaratıldığını merak ettikleri, Tanrı'nın sevgisini kazanmayı önemsedikleri ve Tanrı'nın evrende belirli bir planı olduğuna inandıkları sonuçları ön plana çıkmaktadır. Çalışmada dikkat çeken sonuçlardan biri; duaların gerçekleşmemesinin ergenlik dönemindeki bireylerin inançlarını azaltmadığı sonucudur. Zira ergenlik döneminde bireyin benlik duygusu, istek ve arzularının gerçekleşmesindeki tutkusu göz önüne alındığında Tanrı ile bu duygudan uzak pragmatist olmayan bir bağlılık geliştirmesi önemli bulunmaktadır. Bu konuda daha ayrıntılı çalışmalar yapılması ve ergenlik dönemindeki bireylerin dua ve dualarının kabulüne yönelik algıları konusunda araştırma yapılması tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

- Çayır, Celal. “Çocuklarda Tanrı Tasavvuru Üzerine Bir Araştırma”. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/2 (2013).
- Hoşgörür, Vural. “Bogardus, Gutman ve Likert Ölçekleri”. *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 10/1 (1997).
- Koç, Mustafa. “Gelişim Psikolojisi Açısından Ergenlik Dönemi Ve Genel Özellikleri”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 1/17 (2004), 231-256.
- Oktay, Melike. *Üniversite Gençliğinde Tanrı Tasavvurları ile Kişilik Özellikleri İlişkisi Üzerine Bir Araştırma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, 2021.
- Oruç, Cemil. “Erken Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Teorileri Bağlamında Din Eğitimi”. *Turkish Studies* 8/8 (2013), 971-987.
- Şimşek, Eyüp. “Çocukluk Dönemi Dini Gelişim Özellikleri ve Din Eğitimi”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 4/1 (2004), 207.
- Tekin, Mustafa. “Tanrı Kavramı Ve Toplumsal İzdüşümü”. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 10 (2003), 475-492.
- Vergote, Antoine. “Çocuklukta Din”. çev. Erdoğan Fırat. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXII (1978), 315-329.
- Yıldırım, Süreyya. *13-18 Yaşlar Arası Meslek Liseli Ergenlerde Tanrı Algısı Üzerine Bir Araştırma*. Isparta: Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.
<https://acikbilim.yok.gov.tr/handle/20.500.12812/262741>
- Yıldız, Murat. *Çocuklarda Tanrı Tasavvurunun Gelişimi*. İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, 2007.